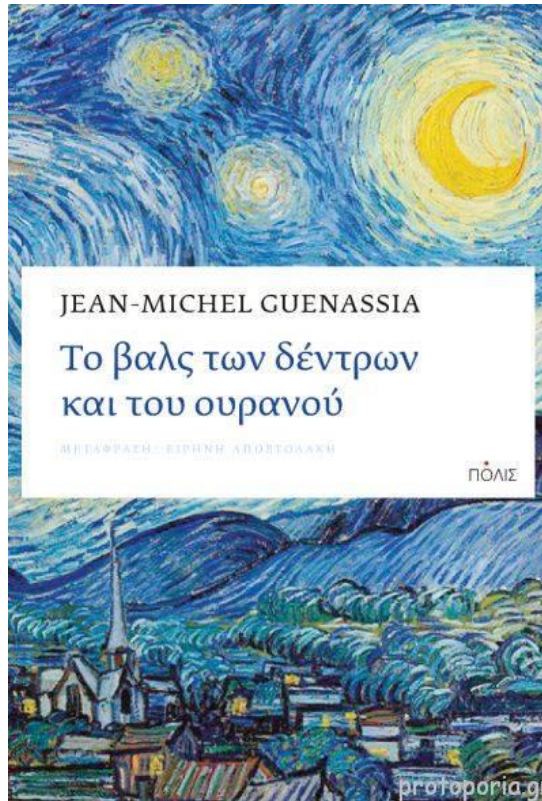

EX LIBRIS

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ (ΜΙΑΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ), 17/04/18

Ζαν-Μίσελ Γκενασιά, “Το βαλς των δέντρων και του ουρανού”
Εκδόσεις Πόλις
Σημειώσεις κράτησε η Κέλλυ Πάλλα

Το βιβλίο συζητήθηκε και στις 06/05/18 σε ανοιχτή εκδήλωση που διοργάνωσε η Λέσχη Ανάγνωσης του Φιλολόγου στη 15η Διεθνή Έκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης.

1. Ο συγγραφέας αξιοποίησε μυθοπλαστικά τα τελευταία αστυνομικά ευρήματα σχετικά με το τέλος του Βίνσεντ βαν Γκογκ, τα οποία αντικρούουν την επικρατούσα αντίληψη ότι ο ζωγράφος αυτοκτόνησε και υποστηρίζουν ότι ο θάνατός του οφείλεται σε δολοφονία. Το μυθιστόρημα επικεντρώνεται στις τελευταίες 70 ημέρες της ζωής του, τις οποίες πέρασε στο γαλλικό Νότο και στην, αστήρικτη από ντοκουμέντα, ερωτική σχέση του καλλιτέχνη με τη Μαργκερίτ, κόρη του θεράποντα γιατρού-του Γκασέ. Την αφήγηση αναλαμβάνει σε πρώτο πρόσωπο η Μαργκερίτ, που στα βαθιά της γεράματα θέλει να αποκαταστήσει την αλήθεια σχετικά με τη φημολογούμενη ψυχική διαταραχή του αγαπημένου της και την αυτοχειρία του.

2. Η επιλογή του συγκεκριμένου μυθιστορήματος, εκτός της τρέχουσας θεματολογίας του αναγνωστικού κύκλου της Λέσχης («Σχέσεις αίματος/ενδο-οικογενειακές συγκρούσεις») έγινε για τρεις λόγους:

α) Η 15^η ΔΕΒΘ ήταν αφιερωμένη στη γαλλοφωνία και ο Γκενασιά, γαλλο-αλγερινής καταγωγής, γράφει στα Γαλλικά, β) η φαντασμαγορική πολυμεσική έκθεση του έργου του βαν Γκογκ στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών από 7/11/18 έως 4/3/18 επεφύλαξε μια νέα οπτική στη ζωγραφική του και την επισκέφτηκαν περισσότεροι από 40.000.θεατές τις τρεις πρώτες

εβδομάδες, γ) η μεγάλη εκδοτική επιτυχία του βιβλίου του Γκενασιά, που κυκλοφόρησε στη Γαλλία το 2016, μεταφράστηκε στη χώρα μας το 2017 και γνώρισε εντός του ίδιου έτους τρεις διαδοχικές εκδόσεις.

3. Πριν από τη συζήτηση προηγήθηκε αδρομερής παρουσίαση της σχέσης λογοτεχνίας και ζωγραφικής σε μία δια-καλλιτεχνική προσέγγιση από την Ελένη Χειμαριού. Ακολούθησε από την Κέλλυ Πάλλα αναφορά στον Ιμπρεσιονισμό, στο ρεύμα της ιστορίας της τέχνης που προηγήθηκε του βαν Γκογκ και στην οποία τοποθετείται η μυθοπλασία. Πιο συγκεκριμένα έγινε μνεία σε δείγματα ιμπρεσιονιστικής/συμβολιστικής λογοτεχνίας (ελληνικής και ξένης), ιμπρεσιονιστικής μουσικής και χορού, που συνοδεύτηκε από προβολή σχετικών ηχητικών και οπτικών ντοκουμέντων.

4. Στη συνέχεια η πρόεδρος του «Φιλολόγου» και δρ.Ιστορίας της Τέχνης, Κάτια Κιλεσοπούλου, έκανε παρέμβαση για την εμφάνιση, τους εκπροσώπους, τα χαρακτηριστικά και τη σημασία του Ιμπρεσιονισμού στην εξέλιξη της μοντέρνας ζωγραφικής. Την ίδια στιγμή οι παρόντες στην εκδήλωση παρακολουθούσαν προβολή σχετικών πινάκων ζωγραφικής. Τέλος ο βαν Γκογκ σχολιάστηκε από την Κ.Κιλεσοπούλου ως χαρακτηριστική περίπτωση καλλιτέχνη που λειοδορήθηκε εν ζωή, για να αναγνωριστεί και να επαινεθεί μετά θάνατον, με τις τιμές των έργων του να σπάζουν κάθε προηγούμενο στο χρηματιστήριο της τέχνης.

5. Αμέσως μετά τον λόγο πήραν διαδοχικά όλα τα μέλη της ομάδας Ex libris, ενώ την ίδια στιγμή γινόταν προβολή των σημαντικότερων πινάκων του ολλανδού ζωγράφου. Κατ' αρχάς αναφέρθηκαν στοιχεία της βιογραφίας του και οι ημερομηνίες-σταθμοί της ζωής του. Επισημάνθηκε το γεγονός ότι ο Βίνσεντ γεννήθηκε λίγα χρόνια μετά το θάνατο ενός μεγαλύτερου ομώνυμου αδελφού, βυθίζοντας τη μητέρα του σε χρόνια κατάθλιψη και στιγματίζοντας την προσωπικότητά του. Ισχυρή επίδραση πάνω του είχε επίσης η ιδιότητα του πάστορα πατέρα του, που επηρέασε τη θεματολογία και το ύφος της τέχνης του, στην οποία οι ειδικοί αναγνωρίζουν μια ιδιαίτερη θρησκευτικότητα.

6. Κατόπιν αποδόθηκε περιληπτικά το περιεχόμενο του βιβλίου και σχολιάστηκε η προσωπικότητα της Μαργκερίτ, η οποία επισκιάζει αφηγηματικά τον ζωγράφο: η επαρχιωτοπούλα του γαλλικού Νότου γνωρίζει στα δεκαεννιά της τον Βίνσεντ, ως ασθενή του πατέρα της και τον ερωτεύεται παράφορα. Με πάθος για τη ζωγραφική, αλλά χωρίς ιδιαίτερο ζωγραφικό ταλέντο, ασφυκτιά στο συμβατικό οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του τέλους του 19^{ου} αιώνα, που απαγορεύει στις γυναίκες την είσοδο στη σχολή Καλών Τεχνών. Το νεαρό κορίτσι, παρά τις απαγορεύσεις του αυστηρού πατέρα της, συνάπτει ερωτικό δεσμό με τον καλλιτέχνη και είναι έτοιμη να τον ακολουθήσει στο εξωτερικό, αδιαφορώντας για την προοπτική γάμου, αλλά ευχόμενη να αποκτήσει ένα παιδί, που θα πάρει την ιδιοφυία του. Ο αγαπημένος της όμως δηλώνει ξεκάθαρα πως η ιδιότητα του καλλιτέχνη δεν συμβαδίζει με την απόκτηση παιδιών και οικογένειας και ότι επιθυμεί να αφοσιωθεί αποκλειστικά στην τέχνη του. Λίγες εβδομάδες αργότερα η Μαργκερίτ, τρελή από έρωτα και βρισκόμενη σε συναισθηματικό αδιέξοδο, συναντά τον Βίνσεντ στους αγρούς και κρατώντας όπλο απειλεί να αυτοκτονήσει. Από την μεταξύ τους συμπλοκή ο ζωγράφος θα τραυματιστεί θανάσιμα, αλλά θα καταφέρει να φτάσει αιμόφυρτος στο σπίτι του, όπου και θα πεθάνει λίγες μέρες αργότερα.

7. Όπως επεσήμαναν τα μέλη της Λέσχης, σε αντίθεση με την επικρατούσα άποψη, στη λογοτεχνική αυτή βιογραφία ο βαν Γκογκ εμφανίζεται υγιής, ρωμαλέος και έτοιμος να διεκδικήσει τη ζωή και την καλλιτεχνική αναγνώριση. Ο λογοτεχνικός χειρισμός του Γκενασιά, στηριζόμενος στα νέα ντοκουμέντα για τον θάνατό του, δεν καταφέρνει να ανατρέψει τα όσα μέχρι σήμερα ξέραμε για την προσωπικότητά του ζωγράφου, προκαλώντας σε πολλά σημεία τη δυσφορία του αναγνώστη, μιας και πρόκειται για ένα ιστορικό και κατοχυρωμένο στη συνείδηση του κοινού πρόσωπο.

8. Αντίθετα, και σύμφωνα με διασταυρωμένες πληροφορίες, υπέφερε από χρόνια ψυχική νόσο, οφειλόμενη στην κατάχρηση αλκοόλ, τη σύφιλη ή την επιληψία. Εδώ η κουβέντα μεταξύ των μελών της ομάδας πήγε στο περίφημο δοκίμιο του Αντονέν Αρτώ, «Ο αυτόχειρας της κοινωνίας», όπου υποστηρίζει ότι η κοινωνία οδήγησε τον βαν Γκογκ στην αυτοκτονία, όπως κάνει με όλες τις χαρισματικές προσωπικότητες.

9. Κατά τον Γκενασιά ο γιατρός-Γκασέ είναι φιλοχρήματος, διατηρεί ερωτική σχέση με την οικιακή βοηθό και ασκεί βία κατά της ερωτευμένης κόρης του. Μάλιστα στο τέλος του βιβλίου η Μαργκερίτ κατηγορεί τον πατέρα της ότι επισκέφτηκε τον τραυματία, αλλά αδιαφόρησε για το τραύμα του, ενώ ο ίδιος ο ζωγράφος ερωτώμενος επικαλέστηκε αυτοτραυματισμό. Ο συγγραφέας θέλει τον βαν Γκογκ, παρόλο που δεν μπορούσε να αναλάβει μια ζωή δεσμεύσεων στο πλάι της Μαργκερίτ, να απαλλάσσει με αυτήν την πράξη αυτοθυσίας την αγαπημένη του από την κατηγορία της απόπειρας δολοφονίας του. Εκείνη πάλι, αφήνοντας πίσω της το ημερολόγιο, διακηρύσσει όχι μόνο την καλλιτεχνική ιδιοφυία του Βίνσεντ, αλλά αναγνωρίζει τον πατέρα της ως τον ηθικό αυτουργό του θανάτου του.

10. Από άποψη αφηγηματικής τεχνικής ο λυρικός μονόλογος της Μαργκερίτ διακόπτεται από αποσπάσματα επιστολών του Βίνσεντ προς τον αδελφό του, ή άλλους καλλιτέχνες, και τις απαντήσεις τους, μαζί με αποσπάσματα από τον Τύπο της εποχής της μυθοπλασίας. Οι παρεκβάσεις αυτές θεωρήθηκε από τα μέλη ότι προσθέτουν αληθοφάνεια στο βιβλίο και αποδίδουν την ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα, στην οποία αυτό αναφέρεται.

11. Η έμφαση στη σεξουαλική ζωή του ζευγαριού, για την οποία δεν έχουμε καμία ιστορική ένδειξη ότι υπήρξε, και η επιμονή στη γυναικεία ευαισθησία της Μαργκερίτ σχολιάστηκαν ως κουραστικές. Διαφωτιστική για την τεχνική και τις συνθήκες δημιουργίας των ζωγράφων της εποχής ήταν η επιλογή του συγγραφέα να περιγράψει διεξοδικά τα υλικά και τις αρχές που υπηρέτησε το ιμπρεσιονιστικό κίνημα. Η απόρριψη των ιμπρεσιονιστικών έργων από την επικρατούσα, ακαδημαϊκή εικαστική κριτική και η προσπάθεια των εκπροσώπων της νέας τέχνης να αρθρώσουν, παρά τις αντιξοότητες, τη δική τους φωνή, όπως περιγράφονται στο μυθιστόρημα, λειτουργούν για τον αναγνώστη ως μορφή εκλαΐκευσης βασικών αξιωμάτων στη θεωρία της ζωγραφικής.

12. Σε γενικές γραμμές η μυθοπλαστική ικανότητα του Γκενασιά αποτιμήθηκε ως αδύναμη και πρόχειρη και η συζήτηση κατέληξε ότι το είδος της μυθιστορηματικής βιογραφίας, που επιχείρησε να υπηρετήσει, θέτει ζητήματα επιλογής και διασταύρωσης των ντοκουμέντων και των ιστορικών πηγών που αξιοποιεί.

13. Πριν κλείσει η εκδήλωση επισημάνθηκε ότι η προσέγγιση του βιβλίου από τα μέλη της ομάδας *Ex libris* έγινε από τη σκοπιά της λογοτεχνικότητας και όχι της ιστορίας της τέχνης. Ο Γκενασιά στάθηκε αφορμή να διαπιστώσουμε ότι σχεδόν 130 χρόνια μετά το θάνατό του το ενδιαφέρον για τον ολλανδό ζωγράφο παραμένει αμείωτο. Ο τίτλος του μυθιστορήματος, «Το βαλς των δένδρων και του ουρανού», σε συνδυασμό με το εξώφυλλο (πρόκειται για την πίνακά του «Έναστρη νύχτα») αποτελούν καλλιτεχνική έκφραση και συμπύκνωση της δημιουργίας του βαν Γκογκ, όπου γη και ουρανός, λάμψη αστεριών και συστροφή δένδρων συναιρούνται σε ενιαίο σύνολο γεμάτο φως, εσωτερική και συνάμα τραγική ένταση. Στην ψυχή αυτού του οραματιστή καλλιτέχνη τέχνη και ζωή ταυτίστηκαν, ενώ η κοινωνική απόρριψη, η μοναξιά και οι αντιφάσεις της πραγματικότητας, που βίωσε, βρήκαν παραμυθητικό καταφύγιο στην εικαστική παραγωγή καλύπτοντας το χώρο που κατείχε μέσα του η θρησκεία.

14. Η λογοτεχνική διαπραγμάτευση των νέων αστυνομικών δεδομένων για το θάνατό του, παρά τις αδυναμίες της και βασιζόμενη σε ένα δοκιμασμένο τρίπτυχο εκδοτικής

επιτυχίας (ίντρικγα, έρωτας, πρόωρος θάνατος ενός ιδιοφυούς καλλιτέχνη), αποτέλεσε ευκαιρία να ξαναδούμε το έργο του και να σχολιάσουμε εκ νέου τη στάση της κοινωνίας απέναντι στις καλλιτεχνικές ιδιοφυίες και τις αποκλίνουσες προσωπικότητες.

15. Θύμα, αλλά από ένα σημείο και πέρα, και δημιουργήμα της εμπορευματοποίησης της τέχνης, έζησε, όπως όλα δείχνουν μία βασανισμένη ζωή και πέθανε εξαθλιωμένος αλλάζοντας για πάντα την πορεία της σύγχρονης ζωγραφικής αντίληψης. Η προσωπικότητα και το έργο του αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης όχι μόνο για εκατοντάδες ντοκιμαντέρ, αλλά και για δεκάδες ταινίες μυθοπλασίας. Κορυφαία όλων η διεθνής παραγωγή του 2017 «Loving Vincent» σε σκηνοθεσία Ντορότα Κομπιέλα και Χιού Γουέλτμαν, που βασίζεται σε 65.000 σκίτσα 125 διαφορετικών σύγχρονων ζωγράφων, οι οποίοι αξιοποιώντας τη μέθοδο του animation ζωντάνεψαν τα έργα του.

16. Η εκδήλωση έκλεισε με προβολή του τρέιλερ της ταινίας «Loving Vincent» και ανάγνωση μερικών αποφθεγμάτων του βαν Γκογκ, όπως διασώθηκαν στις 874 επιστολές που ο αντάλλαξε με αγαπημένα του πρόσωπα:

- «Όταν έχω μια τρομερή ανάγκη για μια - θα πω τη λέξη - θρησκεία, τότε πηγαίνω έξω στη φύση και ζωγραφίζω τα αστέρια».
- «Όσο περισσότερο το σκέφτομαι, τόσο περισσότερο συνειδητοποιώ ότι δεν υπάρχει τίποτα πιο καλλιτεχνικό από το να αγαπάμε τους άλλους».
- «Ένας καλός πίνακας ισοδυναμεί με μια καλή πράξη».
- «Η τέχνη είναι πίστη και επιβάλλει το καθήκον να αγνοήσεις την κοινή γνώμη».
- «Μία μεγάλη φωτιά καίει μέσα μου, αλλά κανείς δεν σταματά να ζεστάνει τον εαυτό του σε αυτή, οι περαστικοί βλέπουν μόνο ένα ίχνος καπνού».
- «Το να είσαι φυσιολογικός είναι ένας πλακόστρωτος δρόμος. Είναι άνετος να περπατάς, αλλά δεν φυτρώνουν λουλούδια σε αυτόν».
- «Έβαλα την καρδιά και την ψυχή μου στη δουλειά μου και κατά τη διάρκεια έχασα το μυαλό μου».